.

Vasile Pavel

TERMENI PENTRU FIERĂRIA MEŞTEŞUGĂREASCĂ ŞI TÂMPLĂRIE ÎN GRAIURILE MOLDOVENEŞTI DIN ZONA DE NORD (PE BAZA ALRR.BAS.)

Într-un studiu anterior am remarcat că opţiunea noastră pentru proiectul graiurilor moldoveneşti de nord, insuficient studiate, şi punerea lui în practică se conturează în urma interesului manifestat pentru zona dialectală „fărâmiţată" (în speţă, Bucovina), consecinţă a evoluţiei condiţionate de situaţia social-istorică în zonă, de migraţiile spre această regiune, de influenţa mediului aloglot, a raporturilor dintre elementele arhaice şi inovaţii, a trăsăturilor care le oferă graiurilor de nord individualitate şi care – toate acestea – justifică deci cercetarea lor sub multiple aspecte [1, p. 418-428].

1. Termenii privind meseriile: *fierăria*, *tâmplăria*, *dulgheria* (subiectul compartimentului de faţă), cuprinşi în hărţile ALRR.Bas., vol. I 1993 [2, h.1-102], inclusiv termenii referitori la sferele semantice *agricultura* [3, h. 834-1035], *cânepa şi prelucrarea ei* (*ţesutul*, în general), *viticultura*, *apicultura*, *oieritul* [4, h.103-235] ţin de „terminologia specială" (după precizarea făcută de E. Petrovici şi B. Cazacu) [5, p.1-4].

1.1. Pentru domeniul terminologic al fierăriei şi tâmplăriei dispunem de răspunsurile primite (de la subiecţii anchetaţi direct pe teren) la 102 întrebări, puse în peste 230 de sate din reţeaua de puncte cartografice ale *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol. I de V. Pavel [2]. Anchetele în spaţiul de est şi nord de Prut s-au desfăşurat în perioada de timp 1957-1965.

1.2. Pe de altă parte, informaţii preţioase despre termenii privind fierăria atestaţi în Moldova din dreapta Prutului şi în sudul Bucovinei desprindem din *Glosarul Terminologia fierăriei în mediul rural din Moldova şi Bucovina* de Ion A. Florea. La alcătuirea acestui Glosar autorul s-a folosit de răspunsurile atestate în timpul anchetei prin corespondenţă, realizată între anii 1969 şi 1972 pe baza unui chestionar de 107 întrebări, difuzat în 416 sate. Răspunsurile primite, precizează autorul, sunt „destul de diferite calitativ", însă ulterior multe lucruri cu privire la terminologia fierăriei au fost completate prin „ancheta directă" (pe teren), făcută între anii 1971 şi 1979 pe baza aceluiaşi chestionar, într-un număr de 35 de localităţi [6, p.1].

1.3. În ceea ce priveşte interpretarea materialului faptic, facem referinţă aici la unele articole şi studii semnate de către dialectologul chişinăuian, profesorul Vitalie Sorbală (1926-1979), pe care le-am inclus în volumul îngrijit de noi *Studii de dialectologie şi geografie lingvistică* [7, p. 36-72, 147-150, 169-175].

Materialul analizat de către dialectologul de teren V. Sorbală (fără preocuparea specială pentru graiurile de nord) se întemeiază în mare parte pe microsistemele

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

terminologice raportate în special la varietățile de obiecte „înrudite” (fierăstraie, ciocane şi maiuri, dălți, cleşte, mânere, care presupun asocierea unui semn de limbă cu alte semne (cuvinte) ce derivă din asocierile privind lucrurile.

Va fi suficient să amintim aici că, în studiul *Unele probleme teoretice ale Atlasului lingvistic moldovenesc*, R. G. Piotrovski, unul dintre fondatorii ALM, susținea că obiectivele pe care şi le-a propus acest atlas regional sunt sugerate, în multe privințe, de analiza hărților *Atlasului lingvistic român*, atlas național (general). Detalierea constă în introducerea în *Chestionarul ALM* a multor întrebări legate nu numai de precizarea isogloselor şi ariilor multor fenomene, dar şi de problematica „istorico-comparativă şi cea structurală”. Pentru domeniul vocabularului se urmărea astfel identificarea numeroaselor „microstructuri lexico-semantice”, specifice pentru multe graiuri, definirea dinamicii lor în evoluție diacronică şi spațială [8, p. 677-686], precum şi tratarea în perioada postanchetare a vocabularului din punct de vedere al organizării sistemice, pe baza microsistemelor lexicale, ceea ce au şi realizat, în parte prin studiile lor, V. Sorbală, V. Pavel, V. Corcimari [9, p. 319-331]. Reperul de bază în cercetarea evoluției microsistemelor lexicale în timp şi în spațiu îl constituie în bună măsură fenomenul asociației de idei şi transferul de termeni de la o realie la alta, procese care pot fi relevate în temeiul citirii corelate a hărților lexicale şi a scoaterii în evidență a corelației între sistemul referențial (lucruri) şi cuvinte.

2. Cele mai multe unități lexicale din sfera semantică a fierăriei şi tâmplăriei sunt cuvinte la periferia limbii, neacceptate de româna literară. Dar există o serie de vocabule din categoria de termeni vechi, cunoscuți nu numai de graiurile moldoveneşti de nord, ci şi în alte arii extinse ale spațiului glotic românesc, inclusiv în limba literară. Exemplificăm în continuare această teză prin unii termeni moşteniți din latină sau împrumutați din limbile vechea slavă, bulgară, sârbo-croată, maghiară, germană, turcă.

2.1. Termenul *mai*, spre exemplu, face parte din microsistemul „ciocane şi maiuri”, reprezentat în ALRR.Bas., vol. I prin hărțile nr. 20 „Baros”, nr. 21 „Ciocan de bătut cuie”, nr. 23 „Ciocan mare de fier”, nr. 24 „Ciocan mic de lemn de îndreptat tabla”, nr. 25 „Ciocan mare de lemn”, nr. 26 „Mai de despicat butuci”, nr. 27 „Mai de lemn pentru bătătorit pământul” ş.a. Pe parcursul secolelor a avut loc o regrupare semantică în interiorul microsistemului examinat.

În limba română şi în graiurile teritoriale româneşti termenul *mai* (< lat. *malleus* „ciocan, mai”) s-a conservat de regulă pentru denumirea uneltelor de lemn în formă de ciocan, care servesc la bătut, îndesat, nivelat [2, h.24-29].

Din lat. *malleus* provin şi termenii din limbile romanice occidentale (cf. fr. *mail*, ital. *maglio*, span. *mallo*, catal. *maly*, port. *malho*, prov. *malh*), care, într-o perioadă mai veche, denumeau orice unealtă în formă de ciocan, mare sau mic, de lemn sau de fier, inclusiv unealta de îndesat pământul (maiul). În limbile romanice occidentale pentru ciocanele de fier de dimensiuni mici regăsim şi termeni mai noi, derivați din lat. *martulus*: port. *martelo*, it. *martello*, sp. *martillo*, fr. *marteau*. În limba română *mai* a fost respins cu desăvârşire de la uneltele de fier de dimensiuni mici, fiind înlocuit prin *ciocan*, termen

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

de origine veche slavă [7. p. 37-41], iar în graiurile moldoveneşti de pe ambele maluri ale cursului de mijloc şi de jos al Nistrului – de termenul *clăpaci*, de asemenea de proveniență veche slavă [2, h. 21, 22]. În româna literară şi în unele graiuri dacoromâne pentru denumirea ciocanelor mari de fier e atestat termenul *baros* (< ţig. *baros* < grec. *varos*). În graiurile moldoveneşti de la est de Prut pentru maiul de îndesat pământul s-a răspândit pe larg regionalismul *trambucă* (< ucr., rus. *trambovka*) [2, h. 20-27].

2.2. Din categoria denumirilor vechi, cunoscute în arii extinse ale dialectului dacoromân, fac parte şi următorii termeni: *fierar* (< lat. *ferrarius*), *vatră* (cf. alb. *vatre*), cuvânt polisemnatic, având şi sensul de „loc în fierărie pe care se află jăraticul”, *mănunchi* (< lat. *manuclus*), *nicovală* (< v. sl. *nakovalo*), *a căli* (<v. sl. *kaliti*), *daltă* (< v. sl. *dlato*), *cleşte* (< v. sl. *cleşta*), *topor* (<v. sl. *toporu*), *scoabă* (< bg., scr. *skoba*), *priboi* (< scr. *priboj*), *sfredel* (< bg. *svredel*), *bardă* (< mag. *bard*), *ilău* (< magh. *ulo*), *raşpă*, *raşpel* (< germ. *Raspel*), *caia* (< tc. *kayar* „potcoavă cu colți”).

2.3. În zona de nord-vest a Basarabiei şi îndeosebi în Bucovina termenii menționați mai sus coexistă în proporții variabile, în diverse sate, cu numeroase elemente lexicale de origini diferite şi, de regulă, neintrate în limba română literară. De pildă, *fierar* este înlocuit în multe sate de *covali*, *fierărie* – de *covălie* sau *cuzniță*, *priboi* – de *dorn*, *şurubelniță* – de *atviortcă*, *ciocan* (mare de fier) – de *baros*, *mai* – de *trambucă*, a *bate* (pământul, a-l bătători cu maiul) – de a *trambui*, *mai* (pentru rufe) – cu *pranic*, *cleşte* (de bucătărie) – de *vătrar* sau *cârjă*, *cleşte* (de scos piroane) – de *țonc*, *ferestrău* (de grădinărie) – de *spitzeghen* sau *granzic* etc.

2.4. Graiurile bucovinene creează impresia unei zone dialectale fărâmițate, cu aspectul unui „mozaic” dialectal, după cum constata acum mai bine de un secol Gustav Weigand. În acest areal glotic mai puțin unitar atestăm, în diverse puncte cartografice, câte trei, patru şi mai multe heteronime („sinonime geografice”) pentru desemnarea aceluiaşi obiect.

În acest sens, pentru regiunea Cernăuți pot fi consemnate multiple varietăți lexicale precum urmează: *vatră* (pct. 5, 6, 8, 10-13, 15-19, 23), *jignă* (pct. 14, 20, 22), *cuptor* (pct. 7, 9) „vatra fierăriei” [2, h. 3], *ilău* (pct. 5, 6, 10, 13, 15-17, 22, 23), *nicovală* (pct. 8, 12, 14, 18), *covadlă* (pct. 9, 19), *ilău*, *nicovală* (pct. 7, 11, 20), *ilău*, *covaldă* (pct. 21) „nicovală” [2, h. 5], *vârstat*, *vârstac* (pct. 5, 7, 8, 10, 13, 15), *cobâlă* (pct. 11, 14, 18, 19), *rahşto* (pct. 9), capră (pct. 22) „strung de tras obezile” [2, h.11]; *cleşte* (pct. 6, 7, 9, 11, 14-16, 18, 19, 21, 22), *clampă* (pct.13), *clampă*, *sprijin* (pct. 10), *cârlig* (pct. 20), *cleşte*, *cârlig* (pct. 17), *broască* (pct. 12), *căluț* (pct. 8) „cleşte de rufe” [2, h. 31].

Vom reține însă că în multe cazuri nordul Bucovinei, fostul ținut Herța şi vestul fostului județ Hotin (astăzi părți componente ale regiunii Cernăuți, Ucraina) conturează arii compacte şi unitare cu Basarabia şi Transnistria, pentru desemnarea multor obiecte din domeniul cercetat. Cf.: *cherner* (< germ. *Körner*) „punctator de făcut semne pe fier” este atestat în majoritatea graiurilor din rețeaua ALRR.Bas. I [2, h. 14]. În regiunea Cernăuți, în afară de *cherner*, mai apar doar în puncte cartografice singulare termenii *halhamer* (pct. 15), *dorn* (pct. 16) şi *putricailă* (pct. 21). Arii unitare pentru graiurile de la est

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

şi nord de Prut formează de asemenea termenii *mai* (de despicat butuci), *cleşte* (de fierărire), *tejghea*, *topor* (în unele graiuri *topor* aflându-se în concurenţă cu *secure* sau *toaipă*), *coadă* (de topor), *muchie* (de topor), *pană*, *daltă* (lată), *gealău*, *a gealui*, *dinte*, *dinţi* (la ferestrău), *spiţelnic*, *burghiu* ş.a.

3. În graiurile moldoveneşti de nord sunt atestate elemente lexicale, de origini diferite, care individualizează vorbirea dialectală din regiune. Atare elemente de vocabular, dintr-o zonă sau alta, se situează după cum se ştie, la nivelul vocabularului periferic, fără să afecteze fondul principal lexical, comun dialectului dacoromân.

Completăm în continuare informaţiile de mai sus cu o serie de termeni cuprinşi, în principal, în hărţile ALRR.Bas. I, care scot în evidenţă unele trăsături specifice ale graiurilor din zona de nord, în special ale celor din Bucovina, cuvinte care imprimă graiurilor din zona cercetată o anumită coloratură.

Covali „*fierar*" < ucr. *koval'*, care l-a înlocuit pe *fierar*, cuvânt moştenit din limba latină, în majoritatea localităţilor din judeţul Suceava şi Botoşani [6, p.160] şi în regiunea Cernăuţi (ALRR.Bas. I, 1993, h.1), termenul *covali* regăsindu-se, mai rar, şi în nordul Basarabiei, zonă în care *fierar* este strâmtorat de împrumutul recent *cuzneţ* (< rus. *kuzneţ*).

Covălie „fierărie" (< *covali* + suf. -*ie*), format pe teren românesc în aria de răspândire a termenului *covali* [2, h. 2; 6, p.161].

A şvaiţui vb. IV „a suda", notat în nordul Bucovinei (pct. 5-8, 10, 12, 15, 16); cu acelaşi sens: *a da şvaiţ* (pct. 9), *a nădi* vb. IV (< nadă), *a nădi*, *a şvaiţui* (pct. 17), *a înnădi* (< *în* + *nadă*) (pct. 13), *a fierbe* vb. III, calc semantic după rus. *varit'* „a suda" (pct. 19-23) din regiunea Cernăuţi, cu o răspândire largă în celelalte localităţi din reţeaua ALRR Bas. [2, h. 7].

Dorn „priboi" < germ. *Dorn* (pct. 5, 8, 15), *dorn*, *priboi* (pct.6), *pereboi* (< *priboi*), dorn (pct.12, 17), *hutdorn*, *priboinic* (pct. 7) [2, h. 13]. Termenul *dorn* este înregistrat în numeroase localităţi din dreapta Prutului, acceptat ca termen tehnic literar [6, p. 197-199].

Şaitău „menghină" < magh. *sajto* [6, p.155], înregistrat în pct. 7, 10 din nordul Bucovinei şi în pct. 4 din Maramureşul de la nord de Tisa (regiunea Transcarpatia, Ucraina), zonă unde este notată şi forma trunchiată *şot* (localităţile Slatina şu Biserica Albă), derivată din magh. *sajto*. Pentru desemnarea menghinei în comuna Voloca din nordul Bucovinei (pct. 11) a fost atestat termenul metaforic *urs* [2, h. 15].

Şnaideză „filieră" < germ. *Scheideeisem* este semnalat în cele mai multe sate anchetate din regiunea Cernăuţi şi în pct. cartografice 24-30, 32, 33, 35, 38, 61, 63 din nord-vestul Republicii Moldova [2, h. 16].

Ghivent (termen literar) < germ. *Gevinde*, *gvint*, *cvint*, *ghivint* (variante fonetice dialectale) formează o arie compactă în regiunea Cernăuţi. În celelalte graiuri cuprinse în reţeaua de pct. cartografice din ALRR.Bas sunt înregistraţi termenii *rézbă* (<rus. *rez'ba*), *narez* (< rus. *narez*) şi variantele lexicale *vint*, *vent*, care au rezultat, probabil, în urma unei confuzii între *ghivent*, *ghivint* şi *vint* (< rus. *vint* „şurub") [2, h. 17].

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

Şurubelniţă „unealtă care serveşte la înşurubarea şi deşurubarea şuruburilor” din *şurub* + suf. *-elniţă*, având o întrebuinţare largă în nordul Bucovinei [2, h. 18].

Maglă „unealtă de lemn sau aluminiu, cu mici praguri, pe care se spală rufele” (pct. 6, 10, 18, 20), de origine necunoscută, *maglâneaţă* (pct. 9, 17), *maglineţ* (pct. 13), *mangalău* (pct. 16), forme derivate din termenul *maglă* [2, h. 30].

Vătrar „cleşte de bucătărie” < *vatră* + suf.*-ar* (pct. 11, 13, 15, 19, 21, 22, 23 din nordul Bucovinei, pct. 32, 40, 41, 43, 53, 54 din nord-vestul Basarabiei), *vătrai*. Cf. scr. *vătralj*, bg. *vatral* (SDELM 1978, p. 82) [2, h. 32].

Cuţitoaie „unealtă de oţel având o lamă plată sau curbată, prevăzută cu două mânere la capete, folosită de lemnar pentru răzuit” < *cuţit* + suf. *-oaie*. Acest termen formează o arie compactă în nordul Bucovinei şi în nord-vestul Basarabiei, limita de sud conturându-se pe linia Ungheni, Sângerei, Soroca, acelaşi derivat fiind cunoscut şi grupului de graiuri din sud-vestul Basarabiei [2, h. 36].

Obţénchi, *opţínchi* „cleşte de cizmărie” (pct. 21, 38, 232) (h. 33), *opţínci*, *opţánchi* (pct. 23, 29, 32, 39, 89, 102), *opţáncuri* (pct. 8), *obséguri* (pct. 11) „cleşte de lemnărie” < ucr.*obţenchi*, care la rândul său provine din germ. *Ab* + *Zange* [7, p. 64]. Vom reţine că şi în satul ucrainean Danu, r-nul Glodeni (pct. 49) pentru desemnarea cleştilor de lemnărie s-a atestat termenul *opţenchi*.

Ţonc „cleşte de lemnărie” < germ. *Zange* (în regiunea Cernăuţi, pct. 5, 14, 17, 18); *ţonc*, *ţoancă*, *ţoncă*, *ţong*, *ţoancle*; *ţoance* pl. – într-o serie de localităţi din sudul Bucovinei [2, h. 35; 6, p. 533]. În toată partea de nord-vest a Basarabiei, în unele localităţi din nordul Bucovinei şi în Transnistria această unealtă este cunoscută cu termenul de o circulaţie largă în dialectul dacoromân *cleşte* (< v. sl. *kleşta*), iar în centrul şi sudul Basarabiei – cu termenul *cherpedin* (< tc. *kerpedin*, *kerpeten*).

Cui „cuişor de lemn”, utilizat de regulă de către cizmar < lat. *cuneus*, frecvent în regiunea Cernăuţi (pct. 5, 7-9, 11-21, 23), în Maramureşul din nordul Tisei (pct. 1, 3, 4) şi în sud-vestul Basarabiei; *cuiuţ* < *cui* + suf.*-uţ* (pct. 2, 6, 10) [2, h. 51].

Ureche „muchia toporului cu partea de oţel scobită” < lat. *oricla,* în pct. 9, 22 [2, h. 58]; *barbă* < lat. *barba* în pct. 12, *bărbie* < *barbă* + suf. *-ie*, în pct. 13, 14, 18-20, 27, ambii termeni folosiţi cu sensul de „partea lată de metal a toporului”.

La baza evoluţiei semantice a acestor lexeme se află transferul de termeni de la un obiect la altul, în baza asocierii între referenţii respectivi.

Secure „topor” < lat. *securis* (comp. it. *scure*, sp. *segur*) este înregistrat în localităţi dispersate din diferite zone geografice (în Bucovina, pct. 6, 10, în nordul Tisei, pct. 1-4, în unele localităţi din Basarabia, pct.186, 199, 223, în Transnistria, pct. 80, 99, 135, 142, 149, 150, 157, şi în regiunea Chirovograd, Ucraina, pct. 232, 234), dovadă că termenul moştenit a avut o răspândire cu mult mai mare în trecut, fiind strâmtorat pe parcursul secolelor de împrumutul vechi slav *topor*. În unele localităţi sunt utilizate ca sinonime ambele unităţi lexicale.

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

Rubánc (cu variantele fonetice *roubánc*, *raubánoc*, *ropánt*, *rópant*) „gealău lung cu care se execută netezirea scândurii prin aşchiere” (< rus. *rubanok*) este atestat în anchetele pe teren în regiunile Cernăuți şi Transcarpatică, Ucraina (pct. 2, 3, 6, 10, 14, 17, 18, 20). În majoritatea graiurilor moldoveneşti de la est de Prut şi Nistru pentru denumirea aceluiaşi instrument este întrebuințat termenul *fugan* (cu variantele *fuganoc*, *fugant* etc.) < rus. *fuganok* [2, h. 67]. Pentru nordul Bucovinei mai sunt specifice pentru denumirea aceluiaşi instrument şi termenii *fughóbil* (pct. 12), *láucă* (pct. 5, 8, 9, 11, 13, 15), *buhai* (pct. 21, 22) [2, h. 67].

Plátbanc „figareie (gealău cu daltă lată, care serveşte la scobirea în pervazuri şi galerii (de perdele) a unor şănțulețe)” < germ. *Platbanc*, înregistrat în unele localități din regiunile Cernăuți (pct.6, 16, 20) şi Transcarpatia (pct.2), în nord-vestul şi sud-vestul Republicii Moldova (pct. 40, 68, 203, 206, 212, 223) [2, h. 69]. Cf. şi heteronimele notate în nordul Bucovinei: *chingar* (pct. 11), *ştab* (pct. 16), *lambuitor* (pct. 14), *ghezumț* (pct. 16).

Riglitar (*riglitor*) „figareie” (vezi supra) < *riglat* (< ngr. *righla*) + suf. *-ar* (*-or*) (pct. 5, 15, 18 din regiunea Cernăuți); *riglar* < *riglă* + suf. *-ar* (pct. 11). Comp.: gealău de *riglit*, cu acelaşi sens (pct. 10, de asemenea, în nordul Bucovinei) [2, h. 69].

Gealău de *fuguit* „figareie” (vezi *supra*). Comp.: *a fugui* (cf. germ. *fügen*) „a îndrepta muchiile unei piese de lemn prin rindelurile” (DEX, p. 402), semnalat în pct. 7 din nordul Bucovinei. Cu acelaşi sens: *gealău de închistrat* (pct. 17), *închistritor* < *a închistra* „a împodobi scândura cu linii scobite, făcute cu gealăul” + suf. *-or* (pct. 19) [2, h. 69].

Falț „gealău de scobit falțuri” < germ. *Falz*, înregistrat în grupul de graiuri moldoveneşti de nord-vest. Pentru desemnarea aceluiaşi instrument: *felțar* < *falț* + suf. *-ar* (pct.4, 31, 35, 61, 62, 64), *felțuitor* < *felțui* + suf. *-tor* (pct.19). Cf.: *gealău de felț* (pct. 30) [2, h. 70].

Floare „falț”, în pct.18; cu acelaşi sens *falțuitură*, în pct. 2, 17; *riglă* în pct. 21; *şar*, în pct. 14 [2, h. 72].

Chíthobel „gealău de făcut falțuri” < germ. *Kitthobel*, în pct. 8 [2, h. 70].

Vinclu „echer” < germ. *Winkel* este înregistrat în graiurile moldoveneşti de nord şi în cele maramureşene: *vincăl* (pct.1, 3), *vincli* (pct. 2, 5, 8, 10, 13, 15, 17), *vinclăr* (pct. 4), *vinchel* (pct. 7, 12), *vinkil'* (pct. 9, 21, 33), *vinkil* (pct. 11, 18), 20, *vinclu* (pct. 16, 44) (h. 87), termenul fiind cunoscut şi în sudul Bucovinei [6, p. 543-545].

Ferăstrău „unealtă formată dintr-o lamă de oțel (cu dinți ascuțiți), folosită pentru tăiatul lemnelor, fierului sau curățitul pomilor”, este termenul literar, având la origine magh. *fürsez* „ferestrău” + suf. *-ău* (fonetic influențat prin contaminare de *fereastră*) [10, p. 475]. ALRR. Bas. I cuprinde cinci hărți lexico-semantice pentru terminologia a cinci tipuri de ferăstraie (vezi *infra*). În forma literară acest termen nu este înregistrat în niciun punct cartografic din rețeaua ALRR. Bas., vol. I. Doar în varianta fonetică *ferestrău*, cea mai apropiată de forma literară, termenul luat în discuție este atestat în localitatea Chilia, situată pe malul Dunării (pct. 204), pentru desemnarea beschiei transversale [2, h. 75] şi a beschiei longitudinale [2, h. 76]. *Ferestrău* „ferăstrău mic de grădinărie, cu un singur

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

mâner" este notat în satul Pogăneşti, r-nul Hânceşti (pct. 161) (h.77). Variantele *ferăstrău, ferăstău* etc. sunt cunoscute în unele graiuri munteneşti şi transilvănene, iar cele apropiate de etimon – *firez, firiz, ferez* – sunt în circulaţie în subdialectele bănăţean şi crişean [ALRM I s.n., 1965, h. 369, 370].

În regiunea Cernăuţi au fost înregistrate câteva variante fonetice ale termenului *ferăstrău* pentru toate tipurile de ferăstrău: *şăristreu* (pct. 5), *şiristrău* (pct. 6), *şeresteu* (pct. 7, 10, 15) „beschie transversală, beschie longitudinală" (h. 75, 76); *seresteu di spinticat* (pct. 8), *herseteu di traĉcî* (pct. 9), *hiristeu* (pct. 13, 17) „beschie longitudinală" [2, h. 76]; *şeresteu*, *seresteu* (pct. 8), *ĉeresteu* (pct. 9, 11), *hiristeu* (pct. 13, 17); *şeresteu mari* (pct. 16), *hersteu mari* (pct. 16) „beschie transversală" [2, h. 15]; *săristeu* (pct. 5), *şeresteu* (pct. 7, 8, 15) „ferăstrău de grădinărie" [2, h. 77]; *şerestău* (pct. 8), *şeresteu de tăiat şer* (pct. 8), *şeresteuaş* < *şeresteu* + suf. *-aş* (pct. 10), *heresteu di tăiet hier* (pct. 12, 13, 19) „ferestrău de tăiat fier" [h. 78]; *şereteu di-o mânî* (pct. 5, 7, 8, 15), *herseteu di tâmplăriii* (pct. 9), *ĉeresteu* (pct. 11, 14, 20) „ferăstrău cu ramă" [2, h. 79].

Alţi termeni pentru ferăstraie, care individualizează graiurile din regiunea Cernăuţi sau sunt caracteristici pentru mai multe localităţi din zona de nord-vest a graiurilor moldoveneşti:

Ţúgzig „beschie transversală", probabil de origine germană (pct. 12); cu acelaşi sens: *caras* (pct. 20), notat şi în pct. 100, 103, 111. A. Scriban, V. Sorbală susţin că denumirea provine „de la peştele *caras* prin aluzie la aripa lui dorsală zbârlită" (7, p. 47).

Traşcî (pct. 18, 27, 28, 88), *traĉ* (pct. 21, 27), *draĉ* (pct. 26) „beschie longitudinală" (2, h. 76). În variantele *draĉ* (pct. 2), *draiĉ* termenul este notat şi în Maramureşul din nordul Tisei, probabil, de origine est-slavă (Comp. rus. *dracika* „darac") [2, h. 70].

Şpíţzeghe (pct. 13), *şpiţzéghen* „ferăstrău de grădinărie", probabil de origine germană [2, h. 77].

Bomfaier „ferăstrău de mână de tăiat metal" < germ. *Bogenfeiler* [6, p. 76], notat cu variantele fonetice: *bomfair* (pct. 5, 18, 155, 179, 195), *bámfail* (pct. 7), *bómfailî* (pct. 9) [2, h.78].

Hultuitor „ferăstrău de grădinărie" < *hultui* vb. IV + suf.*-tor* (pct. 14) [2, h. 77].

Inimă „chingă ce leagă între ele cele două mânere ale ferăstrăului cu ramă" [pct. 8, 21] este un termen metaforic [2, h. 82].

Răbuş „loc crestat la capătul mânerului de care este legată coarda ferăstrăului cu ramă" reprezintă varianta fonetică a termenului *răboj* (pct. 11, 17, 25, 110) şi care şi-a extins sensul lexical.

Limbă „piesă care strânge frânghia ferăstrăului cu ramă pentru a întinde pânza de metal", este o metaforă lingvală, notată în puncte cartografice dispersate (pct. 1, 9, 10, 22, 25, 26, 33, 34, 36, 37, 39, 41, 61, 80, 82, 91, 108, 127). Creaţii metaforice având acelaşi conţinut semantic: *aripioară* (pct. 20), *trăgaci* (pct. 16).

4. În concluzie, din cele descrise mai sus reiese că în graiurile moldoveneşti din zona de nord-vest, îndeosebi în vorbirea dialectală din nordul Bucovinei, pentru

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

desemnarea aceluiaşi obiect se constată, în diverse sate, un număr cu mult mai sporit de termeni (cf. *cobâlă, vârstac, rahştoc, capră, stanoc, tipar, scăunoaie, scăunoaică*, *scaun* „strung de tras obezile") în raport cu graiurile din Basarabia (v. şi harta alăturată, nr. 16).

În sfera semantică a fierăriei meşteşugăreşti şi a tâmplăriei se disting numeroşi termeni care imprimă graiurilor studiate trăsături individualizatoare. (v. 3).

4.1. Din punctul de vedere al originii unităților de vocabular cercetate, distingem:

Cuvinte moştenite din latină (*fierar*, *mai*, *cui*, *secure*). Cu sensuri specifice pentru domeniul fierăriei şi tâmplăriei asemenea elemente lexicale sunt puține. În schimb, multe lexeme din fondul lexical moştenit au servit, prin evoluție semantică, la denumirea mai multor noțiuni, pentru care lipseau expresiile proprii. Mulți dintre aceşti termeni sunt la origine metafore: *inimă, limbă, ureche, aripioară, trăgaci, barbă, floare, cuțit, capră, urs*.

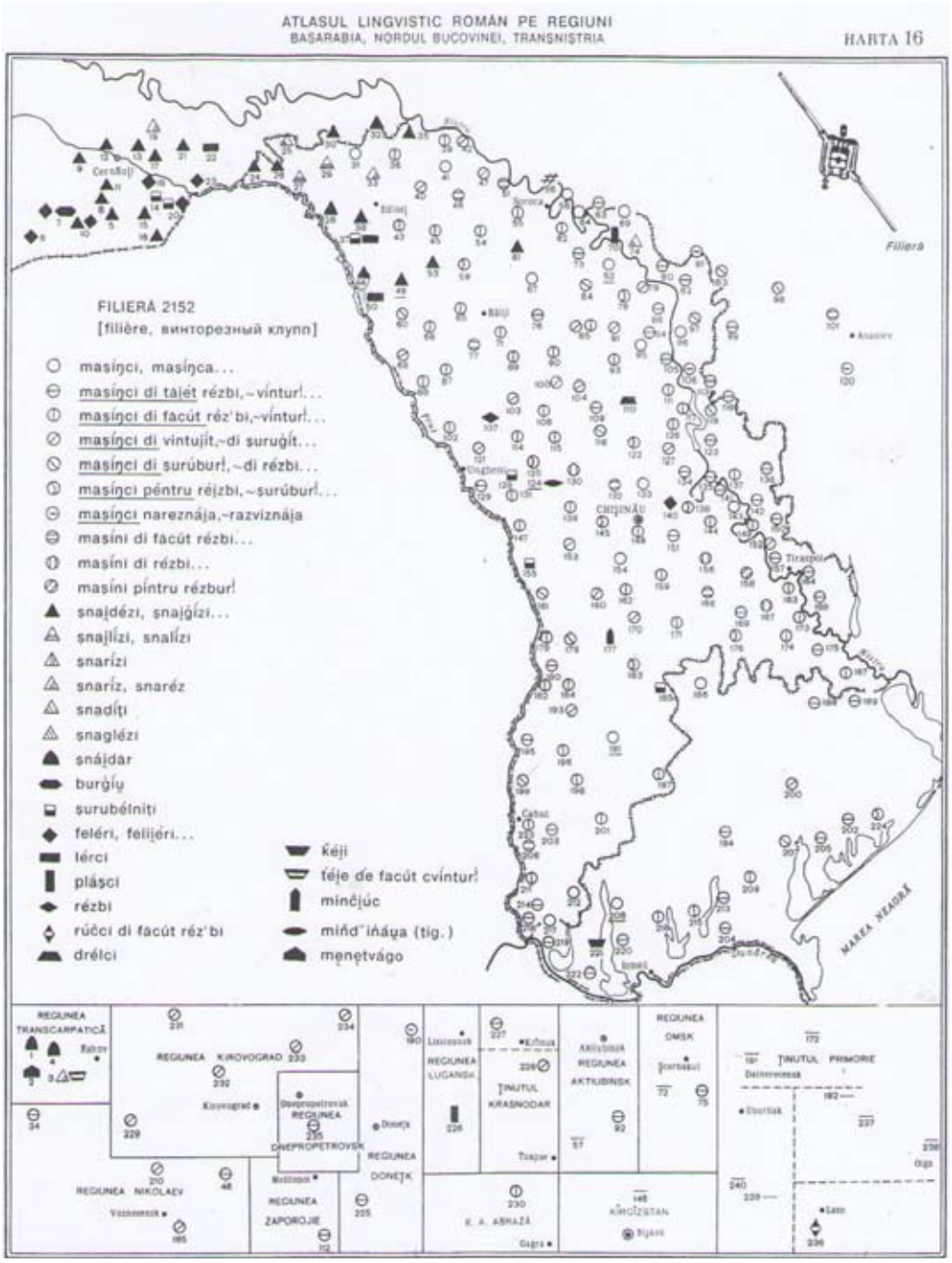
Creații lexicale formate cu mijloace proprii ale limbii române (*şurubelniță, vătrar, cuțitoaie, scăunoaie, închistritor* etc.)

Împrumuturi din limbile veche slavă (*nicovală, a căli, daltă, cleşte, topor*), bulgară (*scoabă, sfredel*), maghiară (*bardă, ilău*), turcă (*rindea, caia*), germană (*bomfaier, dorn, falț, platbanc, raşpă sau raşpel, şnaideză, țonc, vinclu*), ucraineană (*covali*), rusă (*rubanc, fugan, cuzniță*), inclusiv elemente lexicale calchiate după cuvinte ruseşti (*a fierbe* „a suda"), țigănească (*baros*), cele mai multe fiind împrumuturi din limba germană.

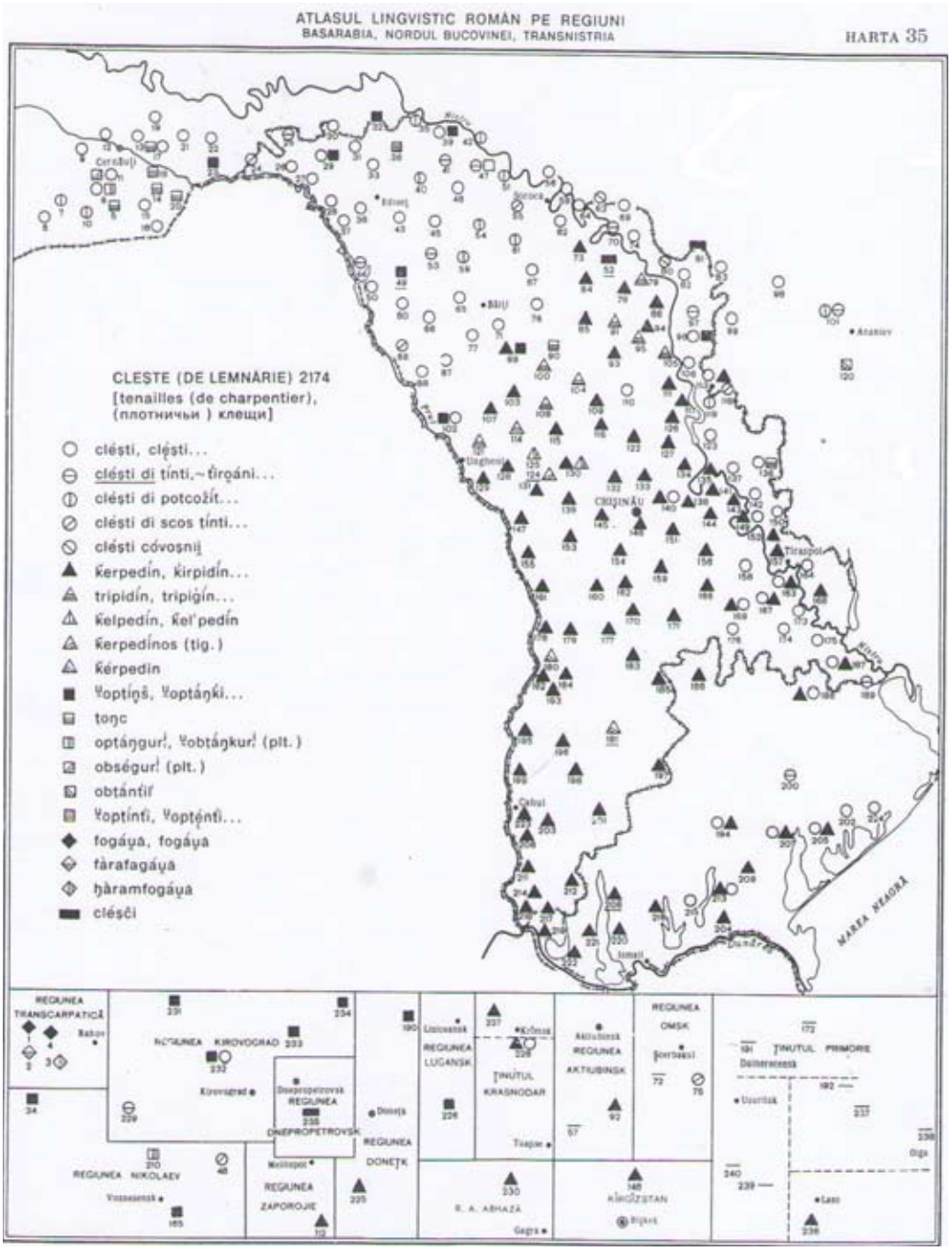
4.2. Cât priveşte repartiția dialectală, particularitățile lexicale (din domeniul cercetat) ale graiurilor din regiunea Cernăuți (zona ce prezintă aspectul deosebit de pronunțat al unui „mozaic" dialectal) se grupează în elemente comune cu graiurile din sudul Bucovinei, fiind prezente deseori şi în alte graiuri româneşti de tip nordic, în special în subdialectele moldovean şi maramureşean.

Unele isoglose care delimitează, în aria ALRR.Bas., grupul de graiuri moldoveneşti de nord-vest de graiurile din centrul şi sudul Basarabiei, se conturează la sud pe linia Ungheni, Sângerei, Soroca, precum ar fi *cleşte* (de tâmplărie) prezent în graiurile de nord-vest, *cherpedin* (< tc. kerpedin) – în graiurile centrale şi de sud ale Basarabiei (v. harta alăturată, nr. 35).

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

BDD-A6628 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)

Referințe bibliografice

1. Pavel, Vasile. *Situația actuală a graiurulor moldoveneşti de nord, în Studii de dialectologie, istoria limbii şi onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha*. Coordonare: Maria Marin, Daniela Răuțu. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2011, p. 418-428.

2. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, vol. I de Vasile Pavel. Chişinău: Ştiința, 1993.

3. *Atlasul lingvistic moldovenesc, vol. II, partea II. Lexicul: corpul omenesc* de Vasile Melnic (hărțile 722-833). *Agricultura* de Vasile Pavel (hărțile 834-1035). Chişinău: Cartea Moldovenească, 1973.

4. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, vol. II de Vasile Pavel. Chişinău: Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală", 1998.

5. Petrovici, E., Cazacu, B. *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român. Precizări preliminare.* Bucureşti, 1963.

6. Florea, I. A. *Terminologia fierăriei în mediul rural din Moldova şi Bucovina*. Glosar. Iaşi: 1988.

7. Sorbală, V. *Studii de dialectologie şi geografie lingvistică*. Volum îngrijit şi cuvânt introductiv de Vasile Pavel, Chişinău: SETTRIO, 2006, 205 p.

8. Piotrovski, R. G. *Nekotorâe teoreticeskie voprosî Moldavskogo lingvisticeskogo atlasa*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti: Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 677-686.

9. Pavel, Vasile. *Asupra interpretării sema-onomasiologice a microsistemelor lexicale (Pe baza atlaselor lingvistice)*, în *Lucrările Celui de-al XIV-lea Simposion Internațional de Dialectologie.* (Cluj-Napoca, 16-17 septembrie 2010), Cluj-Napoca: Argonaut Scriptor, 2012, p. 319-331.

10. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldoveneşti*. Redactat de N. Raevschi şi M. Gabinschi. Chişinău: Ştiința, 1979.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6628 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 03:01:17 UTC)